

Има места и примедбама. Иако се писац на крају осврнуо и на *Горски вијенац*, штета је ипак што му опширност и у наслову тачно постављене циљ нису дозволили да и то главно дело Његошеве поезије, које итекако покажује трагове античке мисли и форме, обухвати. Апокрифна литература није ни могла бити употребљена у већој мери јер је њен источни део још недовољно проучен. У партији о анамнеси писац је могао да посвети више простора Платону и његовим последницима. Можда би било корисно и поређење са Прерадовићевом мистиком.

Ова теза је несумњиво крупан прилог изучавању веза античке и наше књижевности.

М. Будимир, Београд.

В. ГЕОРГИЕВ, *Исследованія по сравнительно-историческому языкознанию*
Издат. иностранной литературы, Москва 1958, стр. 317, 8^о.

По зборовите на авторот (в. предг.) книгава претставува раширен круг на лекции, прочитани од него во септември и октомври 1956 г. на Филозофскиот факултет при Московскиот универзитет. Меѓутоа резултатите, изнесени концизно во неа, се плод на неговиот долгогодишен труд. Речиси по сите прашања што се третираат овде, В. Георгиев има објавено опширни одделни студии во кои дошол до свои оригинални откритија. Оваа, на глед мала, книга содржи повеќе факти отколку што наговестува нејзиниот наслов. Целта на авторот е да ги открие роднинските односи на и.-е. јазици со помошта на споредбено-историскиот метод. При тоа тој сака со оваа книга да ни претстави една गरेдолу полна слика за најстарата состојба на и.-е. јазици. Но доказниот материјал на неговите основни поставки, составен од многубројни примери, карактеристики на разни јазици и различни етимологии, независно од главната цел, претставува еден прегледен, иако не исцрпен, прирачник за и. е. јазици, особено за оние кои до скоро беа непознати. Подробниот индекс на крајот од книгата до голема степен го олеснува користењето на овој материјал кој бара, читателот повеќе пати да се враќа кон него и да го проверува.

Книгата е поделена на осум глави. Во првата гл. *Третийиої йеріод во развојі на и.-е. споредбено-историско јазикознание* дава краток преглед на науката и нарочно се задржува на III, современиот период (од 1915. г. наваму), којшто се карактеризира со откривање и користење на некои до пред извесно време непознати и.-е. јазици: хетитскиот, ликискиот, лидискиот, пелазгискиот, венетскиот, илирскиот, тракискиот, фригискиот, микенскиот грчки, со што е овозможено едно позадлабочено и поопширно проучување на проблемите. Овде Г. дава и критичен осврт на поважните современи дела и теории од оваа област. Наоѓа дека основната слабост на III период е „речиси полното отсуство на правилна разработка на принципиелните проблеми“ (р. 23). Врши корекција на старите разбирања за некои важни прашања, н. пр. распаѓањето на и.-е. јазик-основа го поставува долго пред III милениум наместо во почетокот на II милениум, како што се сметало порано. Оваа глава истовремено служи и како увод во понатамошното излагање. Овде тој го открива и својот став кон принципиелните проблеми, изјавувајќи дека на и.-е. споредбено-историско јазикознание му престој борба на три главни фронта: 1. против идеалистичките концепции на некои „структуралисти“ и „неолингвисти“, 2. против „панмеди-теранизмот“ и 3. против „расизмот“. Доследен на овој став авторот проведува вешта полемика со претставителите на овие правци низ целата книга.

Особено внимание Г. му посветува на прашањето за и. е. гутурали (II гл.). Тоа тој го оправдува со фактот што близу една третина од и.-е. зборови содржат некој гутурален консонант. Најпрво тој ја подлага на критика теоријата за трите реда гутурали. Врз основа на споредбен материјал од т. н. *satəm* јазици, каде што се среќаваат зборови од ист корен со велар и спирант, како: *цѣѣѣѣ: сѣѣѣѣ:* и др.; велар во словенските зборови покрај спирант во др. *satəm* јазици, н. пр.: *сѣѣѣѣ:* ст. инд. *śvaśura-ḥ*, лит. *šėšuras*; *јѣѣѣ:* лит. *žāsis* и др.; спирант во словенските зборови покрај велар во др. *satəm* јазици: *осѣѣѣ, осла*, чеш. *os-ina*, буг. *ос-иа*: лит. *akuotas*; *слоушайи*: лит. *klausyti* и т.н. покажува дека не постоел посебен ред палатални гутурали и ја одбива тезата дека зборовите со велар

биле позајмени од германската јаз. група. Исто така ја одбива теоријата за еден ред гутурали (Рибецо, Младенов), како и теоријата на Курилович за вторичниот развој на лабиовелатите, оти нема случаи велари да преминуваат во лабиовелари, како што има случаи да се палатализираат велари. Од др. страна тој ја поткрепува тезата за два реда гутурали: велари и лабиовелари, изнесена првпат од Фик. Појавата на палаталниот ред била условена од законот на *палатализацијата* која ги зафатила некои т. н. *satəm* јазици онака, како во ново време современите романски јазици. Како противтежа на палатализацијата, која го раздвојува коренот на зборот, започнал да дејствува законот на *унификацијата* на коренот и нормализацијата на парадигмата (наместо: *йекж, ѝечеши, — ѝеча, ѝечаш*). Процесот на унификацијата ја затемнил до извесна степен закономерноста во палатализацијата, та поради тоа се среќаваат палатали и таму каде што би се очекувал велар, а наместа останале непалатализирани велари. Потоа ги разгледува разните случаи на палатализација во групите: *kle, kre, kue, ŷ, m, ks*, и др. На крајот заклучува дека е неоснована поделбата на *satəm* и *centum* јазици. Ваквата поделба само пречи на единството на и.-е. јазици. Предлага замена на овие термини со „*палатализираци*“ и „*непалатализираци*“. Врз основа на изнесеното го определува местото на тохарскиот јаз. Наоѓа дека е тој поблизок од балтословенската група јазици, оти и таму забележува палатализација и асимилиација, запазени непалатализирани велари и делабијализирани лабиовелари.

Во III и IV гл. ги разгледува *најстариите јазици од Балканскиот полуострв*. Најпрво се запира на критско-микенскиот грчки дијалект, чие откритие со дешифрирањето на линеарното В писмо од Вентрис претставува епохален настан во и.-е. јазикознание. Значењето на критско-микенските текстови за и.-е. јазикознание Г. го потврдува со фактот што сега можеме да ја изоставиме свездичката пред некои претполагани, но досега недокументирани зборови и форми.

Заслугите на Г. за интерпретацијата на микенските натписи се неоспорно големи. Близу една половина од објаснетите микенски зборови му припаѓа нему. Неговиот „*Словарь критско-микенских надписей*“, София 1955, со две дополненија од 1956, е земен за база на библиографијата *Studies in Micenaean Inscriptions & Dialect*, издаван сега од Ц. Чадуик и Л. Палмер (ср. бр. II (1956) *Introd. Note*). Некои предлози на Георгиев порано беа одбивани, н. пр. за лабиовеларот *qa* (*16), В.—Ч. *pa*, но сега му се примаат за точни [cf. *Athenaeum* XVI (NS XXXVI) 1958, p. 303 (= *Atti del 2 colloquio*, p. 9)].

Сепак треба да се одбележи дека Г. има извесни ставови за писмото и јазикот на микенските плочки кои не му се убедителни. Тој и понатаму застапува дека фонетската вредност на знаците била определена спрема акрофонскиот принцип на база од грчкиот или некој сосема близок нему јазик. Но знаците во ова писмо се така стилизирани што човек може да си вообрази во нив каква сака слика. Ако беше овој принцип исправен, со неговата помош Г. ќе ја најдеше гласовната вредност на знаците пред Вентриса и немаше да се откажува (1954) од своите поранешни обиди за дешифрирање. Како база за ова мислење му служи неговата претпоставка дека јазикот и на линеарното А писмо е грчки.

Тргувајќи од претпоставката дека во микенскиот систем за пишување се одбележувале сите фонеме што се изговарале и обратно, оние што не се одбележени не се ни изговарале, заклучува дека крајните консонанти: *v, p, s* во микенскиот грчки биле отсутни. Во класично грчкиот крајните *v* и *p* биле востановени во ном. синг. од косите падежи (p. 72s., 231). Но го остава необјаснет случајот како е *s* вратено во ном. синг. ако некогаш било исчезнало. Сепак е поверојатна претпоставката на Вентрис—Чадуик дека необбележувањето на крајните консонанти е особеност на писмото чија знаци бележат само отворени слогови.

Примерот *e-ke-rja-wo-ne a-pe-e-ke* (An 724,5) = *Ἐχελῶν ἀπέηκε*, наспрема *e-ke-rja-wo do-se* (Уп 718,2—3) на Г. му служи како доказ дека крајното *n* во интервокална позиција се изговарало и одбележувало. Навистина случајот *te-ko-to-na-pe* (An 18, 2, 7) = *τέκτων ἀπῆ(ς)*, покрај *te-ko-to-a-pe* (An 5, 1—5) дава потврда за тоа, но *e-ke-rja-wo-ne* е секако во падеж зависен од гл. *a-pe-e-ke*, веројатно дат.-инстр., а не номинатив.

На стр. 246 категорички тврди дека во микенскиот дијалект „исчез инструменталниот падеж“. Тогаш што ќе бидат многубројните форми на *-pi*, особено покрај партиципот *a-ja-me-na/o*? Во својот речник, сосема правилно, нив ги одбележува како дат-инструментали.

Авторот не може да приведе никаков доказ за своето тврдење дека ном. пл. од вокалските основи завршувал на *-as*, и *-os* (р. 73). Меѓутоа има факти кои посредно говорат против него. Во овие текстови се јавува формата на *-o* за ном. дуал од *o*-основите, ж. р. (*to-pe-zo* 2, Та 715,3 и др.)=*torpezo*. Оваа форма е позајмена од *o*-основите (ср. τώ и за ж. р.) кога наследената од пражикот дуалска форма за ном. *-ai*, требало да се диференцира од истата наставка за ном. пл. Значи, првобитната форма за ном. пл. на *-as* веќе ѝ отстапила место на формата на *-ai*, дојдена од заменската промена како и наставката *-osjo* за ген. синг. од *o*-основите.

Голем дел од објасненијата на микенските зборови е сосема добро погоден, но има и такви кои не одговараат на контекстот. (Н. пр. *Ai-ka-na-jo*, PУ Un 1185,5 го објаснува со αἰχμητή „копје“, иако зад овој збор стои идеограма за течност и т. н. Може да се приведе подолг список на слични објасненија). Тоа се должи на фактот што Г. при објаснението на зборовите се служи речиси исклучително со етимолошкиот метод, а го занемарува контекстот.

Навистина ние можеме да ги читаме натписите од *линеарното А писмо* со помошта на гласовната вредност од знаците на линеарното В, оти повеќе од половина се исти или слични. Но прашање е дали истите и сличните знаци од линеарните А и В писма имаат иста вредност. Меѓу учените е поделено мнението по прашањето дали јазикот од линеарното А е воопшто индоевропски или семитски. Методот со помошта на кој Вентрис го дешифрира линеарното В писмо не може овде да се примени поради ограничениот број натписи. Меѓутоа Г. тврдо се застапува дека и плочките од линеарното А се пишувани на грчки јаз. Sprema него интерпретацијата на зборовите од ова писмо „происходит легко и без натяжки“ (стр. 82). Но работата стои поинаку. За да го чита зборот *o-ro* = блов, еден од најсигурните докази дека е јазикот грчки, Г. требаше да допушти за првиот знак вредност *o* иако во линеарното В има вредност *ku*. Освен тоа зборот требаше да гласи *holwos* <*solvos* (ср. Skt. *sárvah*, etc. J. В. Hofmann. *Et. Ib. d. Gr. s. v.*). Додека во линеарното В писмо навистина сосема лесно се откриваат грчки зборови и форми (ср. *te-o-do-ra*=Θεοδώρα, *A-re-ka-sa-da-ra*=Ἀλεξάνδρα во новооткриената плочка од Микена (1958), *te-o-jo do-e-ro*=θεοῖο δόελοσ *passim* etc.), зборовите од линеарното А писмо, од Н. Т., иако се приближно од истото време (околу 1450 пр. н. е.) како и кноските, не покажуваат никаква сличност со грчкиот јаз. Зар е возможно грчкиот јаз. од едно така блиско време и на релативно блиско растојание (како што се Кнос и Фест) да биде толку различен? Постои огромна разлика меѓу интерпретацијата на овие натписи од Г. и интерпретацијата не само на учените што сметаат дека е јазикот семитски (G. P. Goold—M. Pope), туку и оние што претполагаат дека е индоевропски. Н. пр. Г. мисли дека НТ 117 е мировен договор (стр. 82), а спрема една многу опрезна анализа на овој текст од Е. Перуци (ср. *La Parola del Passato*, Fasc. LXV 1959, р. 113s.) тој претставува список на должници.

Врз основа на топонимиката од микенските натписи Г. заклучува дека Грците проникнале во Грција уште во првата половина на III милениум или уште порано.

Наспроти тезата за неиндоевропскиот карактер на предгрчкиот население (Фик, Кремер) Г. истакнува дека јазикот на тоа население е индоевропски. До ова откритие тој има дојдено пред околу 20 години (ср. *Die Träger der kretisch-mykenschen Kultur, ihre Herkunft und ihre Sprache*, Sofia 1936; *Vorgr. Sprachwiss.* Sofia 1941, 1945). Г. го анализира овој јаз., условно наречен од него „*илезијски*“, а запазен како супстрат во грчкиот и наоѓа промена на *k, ġ, ġh* > *s* (или *β*) и *z* (или *δ*) и *δ* > *a* како во албаскиот и *Lautverchiebung* и.-е. *p, t, k* > *ph, th, kh*; и.-е. *b, d, g* > *p, t, k*; и.-е. *bh, dh, gh*, > *b, d, g* и промена на лабиовелари во велари како во арменскиот; и.-е. *g, ġ, ġh*, > *u, ru*, *ul* (*lu, un, um* и.н.т. Со помошта на оваа закономерна гласовна промена Г. дава редица успешни етимологии на грчки (одн. предгрчки) зборови со завршок на *-nth* и *ss* (*tt*), за кои се претполагало дека се неиндоевропски. Концепцијата на Г., прво посретната

со скептицизам, постепено се утврдува и мнозина авторитетни учени веќе ги признаат нејзините основни поставки (ср. Н. Krahe, *Sprache und Vorzeit*, Heidelberg 1954, III. p. 158)

Во IV гл. најмногу внимание му посветува на *иракискиот јаз.* Во 1957 год. авторот објави за тракискиот и посебна монографија со повеќе епиграфски материјали (изд. на Бугарската академија на науките). Во „*Характеристиката на иракискиот јаз.*“ од Дечев Г. наоѓа основна грешка во тоа што Дечев го смета тракискиот не како самостоен и.-е. јаз., каков што е тој по мнението на сите лингвисти, а како и р а н и з и р а н индоевропски (или индоевропеидеа) јаз., оти во тракискиот се запазени и.-е. *e, ē и o*, додека во иранскиот тие преминале во *a, ā, ā, a* и и.-е. *č, l, ŋ, ʒ* во тракискиот дале *ur, ul, un, um*, а во иранскиот *ar, a, at, an* и т.н. Но ср. трак. *apa-* „девет“ < *enč*!! Сепак и Г. наоѓа дека тракискиот не бил чист јаз. во средината на I милениум, а претставувал една мешавина на тракиски, дако-мизиски, фригиско-арменски, македонски, грчки и келтски елементи.

Во V гл. ги разгледува старите јазици на М. Азија: *хејтиски, лубиски, ликиски, термилски, лидиски, кариски*, и др. и дава докази од хидронимиката и етнонимиката за и.-е. происход на населението од западна М. Азија. *Luwija* *lukčija „волчја страна“. Во еден од хетитските текстови место *luwili* стои идеограма на ВОЛК+ *ili* (лабиовеларот овде минал во лабијал -w, ср. хиерогл. *wawas* „вол“ < **giou(o)* — и др. *wemijazi* „доаѓам“ < *guet — и т.н.) *Lučiča* (=lukčija) е генетички идентично со *Luwija* од гледиште на споредбено-историската фонетика, и следователно, спрема Г. ликискиот јаз. претставува подоцнешна степен од развојот на лувискиот јаз.

Термилскиот е наследник на пелазгискиот, близок до тракискиот.

Иако е материјалот за лидискиот јаз. оскуден и има доста нејасни зборови, сепак Г. наоѓа дека е тоа и.-е. јаз. *Lydoi* < *leudho, *loudho слов. *людь*, ст. в. герм. *liut*, англис. *thioda*, „народ, луѓе“.

VI гл. е упатена против „панмедитеранизмот“ т. е. дека јазиците на најстарото население од Пиринските до Каспиското Море припаѓале кон една иста јазична фамилија. Прво го одрекува сродството на *баскискиот* и др. пиринејски јазици со кавказките, а потоа се задржува поопстојно на етрурскиот. Спрема неговата теорија, која е добро образложена, Етрурците се преселени од северозападна М. Азија; тие биле потомци на старите Тројанци кои ја колонизирале Етрурија во неколку етапи, почнувајќи од крајот на II милениум. Тројанската легенда за преселувањето на Енеја не е поетска измислица на Вергилија, ами таа има и историска подлога. За тоа Г. наоѓа и лингвистички докази. Грчкиот назив *Τρῶες* и *Τροίη* (со скратување на -ωι > οι), е од постарото *Trōsēs и *Trōsja, кое се потврдува од името *ta-ru-i-sa* = *Trusja* место *Trusja* (=Trōsja), во хетитските документи и од египетските *twrws* кое е протолкувано „етрурски“ (хет. и како и егип. w го предаваат *ḫ* од *trōsēs*). Името *Trōsēs* го сврзува со трак. *trauses (p. 172). Врз основа на тоа, како и на некои заеднички особини од фонетиката на етр. и трак. Г. установува дека се Тројанците од тракиски происход. Името *Etrurija* произлегува од постарата форма *Etrusia* што се гледа од името *Etrus-ci*, каде што се пази првобитното *s*, кое во зборот *Etrusia* по законот на ротацизмот преминало во *r*; почетното *e* не му припаѓа на коренот од зборот, а е протетски вокал пред почетната конс. група *tr*. Освен тоа во етрур. *o* преминува во *u* (ср. *Atunis* гр. Ἄδωνις, *Aplun* = Ἀπύλων, *tur* = δῶρον и др.), суфиксот *-ci* е италски (ср. *Falis-ci*, *Aurun-ci* = Ἀῤῥονεῖς и т.н.) Името *Τροσσηῖοι* умбр. *turscum* лат. *Tusci*, е спрема Г. дијалектна форма од Лемнос и Имброс кои биле населени долго време со Етрурци. Во етрур. јаз. Г. наоѓа многу фонетски промени како во ликискиот, лидискиот и арменскиот. Со помошта на комбинаторно-етимолошкиот метод Г. толкува голем број зборови, суфикси и префикси и го докажува и.-е. потекло на етрурскиот (сроден со лидискиот, ликискиот и др. м.-азиски јазици), но објаснението наместа (ср. за броевите) е доста нагнетано. На крајот фрла летимичен поглед на кавказките јазици: хатски, хуритски и урартски, како и на шумерски, еламскиот и каситскиот.

Испитувајќи ги различните степени на сродство меѓу и.-е. јазици (VII гл.) Г. констатира дека најтесна близост постои во индо-иранската јазична група, потоа во балто-словенската (најкатегорично тој ја отфрла тезата на Меје за

паралелниот, независен развој на балтскиот и прасловенскиот и за нивното вторично зближување), на трето место — меѓу балто-словенските и германските јазици (характеристично е неговото тврдење, како и на Лер-Сплавински, дека близоста меѓу балто-словенските и германските јазици е многу поголема отколку на балто-словенските со индо-иранските), на четврто — италските со келтскиот и т. н.

По прашањето за *ijabaiia* и *ijaiiaijkobinaiia* на и.-е. јаз. (VIII гл.) Г. тргува од претпоставката дека мешањето на јазиците е една од најважните причини за коренските промени во структурата на еден јаз. За најархаичен и.-е. јаз. во Европа се смета литванскиот. Тоа го објаснува со фактот што литванскиот се развил во рамките на својата најстара татковина, а се наоѓал под влијание само на нему најблиску сродните јаз. — словенскиот и германскиот. Ова му дава повод да смета дека прастојбината на и.-е. јаз. е северниот и централниот дел од Европа. Приведува за тоа и археолошки податоци, но особено внимание посетува на доказите од областа на хидронимиката. Хидронимиката има, навистина, големо значење; многу поголемо од топонимиката. Во првобитниот строј, па и подоцна населените места често се напуштале, сменувае или уништувале. Затоа називите на населбите не можат да ни дадат наполно достоверни податоци за најстарото население од една област. А називите на големите реки, водни прострства и планини имаат во тој однос поголема доказна сила, зашто тие остануваат долго време независно од смените на населението. Г. анализира редица такви називи од цела Европа и од северниот дел на Балканскиот П-ов. (Овде треба посебно да се одбележи вредната студија на Г.: *Die Altgriechischen Flußnamen*, Sofia, 1958, издадена од Буг. акад. на науките во зборникот посветен на Д. Дечев). При тоа установува дека називите на реките од централна и источна Европа, како и тие од Балканскиот П-ов, се од и.-е. потекло, додека оние од западна Европа и Пиринејскиот П-ов не се под-даваат на и.-е. етимологији.

Повторно се враќа во оваа гл. на хипотезата за доиндоевр. супстрат во грч. јаз. докажувајќи дека во јужниот дел на Балк. П-ов живееле и.-е. племиња пред доселувањето на Грците. Тука дава опширни и.-е. етимологии за зборовите, како: *Γοῖνος*, *ἄμιγλος*, *ἔλαμιον*, *ἡλιόριστος*, *ἕνος*, за кои се мислело, а некои уште мислат дека се од неиндоевр. потекло.

На крајот во *закључокој* ги сумира резултатите и и.-е. јазици ги дели во 4 групи:

I северна: 1. балтословенско-германски и 2. тохарски; II западна: 1. келтско-итало-венетски, 2. илирски (со месапскиот); III централна: A) 1. грчки (македонски), 2. дако-мизиски (албански), 3. индоирански, 4. фригиско-арменски; B) тракиски, пелазгиски, термилски, кариски; IV јужна: или хето-лувиска (анатолиска) група: хетитски (со лидискиот), лувиски (со ликискиот), хиерогл. палиски, етрурски. Овде прилага и карта на и.-е. јазици за времето од околу 3.500 — 2.500 г. пр. н. е.

***

Убавиот начин на излагање и особено јасната мисла дури и по многу заплетени прашања од предисторијата на јазикот спомага лесно да се чита книгата и да се следи мислата на авторот. Но многубројните факти и етимологии, плод на широката ерудиција на авторот, го запираат читателот. Оваа книга не е таква, кога ќе ја прочита човек да може да ја остави на страна, но таа го привлекува да се враќа често на неа.

Врз основа на најновите откритија од областа на и.-е. споредбена лингвистика Г. ни дава овде една доста полна слика за најстарата положба на и.-е. јазици, при сè што таа содржи и хипотези кои по време можат да се покажат неверни. Авторот е и сам свесен дека некои од изложените поставки му се хипотетични и дека хипотезите се неизбежни при третирањето на проблеми од вакво карактер. Само треба да се има на ум дека бројот на хипотезите, како по однос на некои општи ставови така и за одделни етимологии, е поголем отколку што мисли авторот. Иако тој категорички и сугестивно тврди дека јазикот на линеарното A е грчки, одвај може некогаш да го убеди во тоа. Голем број од етимологи-

гите на предгрчки, тракиски, етрурски и др. зборови се базираат само на поставки откриени од него и подлежат на сомнение. Но независно од тоа, книгата има своја голема вредност. Таа претставува значаен придонес на споредбеното историско јазикознание.

П. Илиевски, Скопје.

WOODHEAD, A. G., *The Study of Greek Inscriptions*, Cambridge at the University Press 1959, pp. 139 + XI + 4 plates, 8°.

Неоспорен факт е дека целокупната грчка активност е одразена и во многубројните и најразновидни натписи. Навистина нема ни една гранка од класичната филологија што да не е засегната од епиграфијата. Определувајќи го местото на грчката епиграфија меѓу другите класични дисциплини, авторот нагласува дека епиграфичарот треба да биде претходно добро запознат со сите гранки од класиката, за да може правилно да ги разбира натписите. Но исто така и специјалистот од било која област на класичните студии, ако сака да има независна контрола над својот предмет, треба да се запознае и со епиграфијата, оти оваа непрестано му открива нови факти.

Прикажуваната книга претставува концизен *ybog bo eпипрафијаја*, резултат на самостојно систематско проучување на натписите. Книгата им е посветена на оние студенти — класичари чија тесна специјалност не е епиграфија. Авторот си поставува цел да ги оспособи нив за да се служат сами со натписите. Истовремено книгата има високо-стручна вредност и може сосема добро да им послужи и на специјалистите епиграфичари. Вистина таа не содржи исцрпно излагање на целокупниот материјал од уводот, но со упатувањето на потребната литература за соодветните прашања се пополнуваат намерните пропусти на подробни објаснења.

Сосема оправдано прво тој говори за сиглите (различните видови загради и др. условни знаци и симболи), без солидното познавање на кои е невозможно користењето на било каков епиграфски материјал. Зборувајќи за потеклото и развојот на грчката азбука (II гл.), авторот забележува дека има и постари грчки натписи, од минојската и микенската епоха, дешифрирани од М. Вентрис, но овде тој ги има пред вид само грчките натписи со фонетско писмо. Убаво е предадено адаптирањето на феникиската азбука и дифузијата на епихорските грчки азбуки, за кое авторот има објавено и одделна статија во соработка со R. M. Cook во *AJA* (1959). Потоа ги разгледува разните начини на пишување и особено се задржува на стилевите: бустрофедон и стојхедон.

Најмногу внимание и простор посветува на класификацијата и датирањето на натписите (pp. 35—67), две најважни работи за успешното користење на натписите. — Навистина, човек тешко би можел да се снајде во големото множество на најразлични натписи од сите области на јавниот и приватниот живот од античкиот свет, ако тие не се распределени во одделни групи. Авторот ги разгледува низ историска призма карактерните белези, уводните формули и фразеологија на разните видови натписи, како: декрети, договори, разни административно-сметководни документи, посвети, почесни, надгробни натписи и др. и за илустрација приведува триесетина примери. Посебно се осврнува на просопографијата нагласувајќи го нејзиното големо значење. — Било да еден натпис претставува интерес за историјата или лингвистиката, ако не е датиран и поставен во извесен хронолошки ред, тој губи голем дел од својата вредност. Некои натписи содржат податоци за датата, но во повеќето случаи прецизното датирање е просто невозможно и доста е ако може да се определи векот, одн. периодот. Датирањето на натписите не е произволна работа; тоа треба да се базира на извесни критериуми, како: 1. потеклото на натписот (историјата на поедини места — градови — пружа свои *termini ante et post quem*), 2. карактерот на споменикот, 3. содржината на натписот (врска со познати историски теми и настани, историски лица и дела, како и др. просопографски податоци во врска со кои фрла поглед и на датирањето преку календар и управни години, расправа за различните хронологији и др.), 4. типот на натписот (начинот на израз и употребата на формули), 5. стилот и формата на буквите.